

„УПОТРЕБЉИВОСТ“ СИЛЕ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ ЦИЉЕВА У 21. ВЕКУ: РУСКЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ У ГРУЗИЈИ (2008) И НА КРИМУ (2014)

Владимир ТРАПАРА¹

Апстракт: Једна од међународноправних тековина 20. века јесте стављање претње и употребе силе као спољнополитичког средства ван закона, изузев самоодбране и колективних акција УН. Ипак, коришћење овог средства остаје раширено и у међународним односима 21. века, иако због измењених околности неретко не доноси жељене резултате и чак бива контра-продуктивно. Аутор заступа тезу да употреба силе, под одређеним условима, може да буде ефикасно средство за остваривање спољнополитичких циљева и у 21. веку. Ти услови су следећи: да уз класично ангажовање војних снага, употреба силе буде праћена и комбинацијом различитих невојних средстава (тзв. „хибридно ратовање“); да се употреби силе пружи некакав, макар и квази-међународноправни оквир; да се узме у обзир идентитетски контекст подручја на коме се сила примењује. Разматрањем два успешна случаја употребе силе од стране Русије – у Грузији (2008) и на Криму (2014), аутор настоји да покаже следеће: како је Русија задовољила наведене услове и постигла већу ефикасност него у неким другим случајевима употребе силе у 21. веку; како је Русија у периоду 2008–2014. постигла напредак на плану доктрине и праксе употребе силе, што је резултирало већом ефикасношћу кримске интервенције у односу на грузијску.

Кључне речи: употреба силе, међународни односи у 21. веку, Русија, Грузија, Крим „хибридно ратовање“, идентитет, међународно право.

УВОД: УСЛОВИ „УПОТРЕБЉИВОСТИ“ СИЛЕ У 21. ВЕКУ

Претња силом и употреба силе у међународним односима 21. века су као дрога и проституција – нелегалне, а уобичајене појаве. Забрана претње и употребе силе тековина је 20. века са добрим разлогом. У том веку догодила

¹ Др Владимир Трапара, научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, *e-mail*: vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs.

су се два најобухватнија и најразорнија оружана сукоба у људској историји. Поред низа узрока који су довели до ових сукоба, у које сада на улазимо, напредак у технологији наоружања у смислу његове све веће убојитости и разорности одлучујуће је допринео да њихове последице буду тако страшне. Појава нуклеарног оружја означила је врхунац овог процеса и ставила тачку на питање – да ли је рат између великих сила и даље исплатив? Ипак, сила у међународним односима и даље је свеprisутни феномен. Иако од настанка нуклеарног оружја наовамо велике силе које га поседују више не ратују директно, оне у борби за очување/проширење сфера утицаја то чине посредно, ратујући против мањих, ненуклеарних држава, односно интервенишући у њиховим унутрашњим сукобима – грађанским ратовима, који су у савремено доба постали најчешћа врста оружаних сукоба. Претња силом готово је увек, макар имплицитно, присутна у односима великих сила и малих држава – иначе се ове прве не би тако ни звале – а и у току Хладног рата и након њега неретко долази и до њене актуелне употребе, онда када се претња покаже недовољном, или пак када је великој сили свеједно стало до рата да би демонстрирала своју моћ.

Велике силе у ратовима новог доба максимално настоје да се окористе даљим напретком у војној технологији, чији смисао више није у повећању разорности и убојитости наоружања као таквих, већ пре свега у њиховој прецизности. Оне настоје и да задрже и увећају, а затим у потенцијалном сукобу и искористе асиметрију у односу на мање државе у стратешким елементима војне технологије – осим нуклеарног оружја ту су балистички и крстарећи пројектили, савремена авијација свих типова, противваздушна и противракетна одбрана, морнаричке групе са носачима авиона, поменуто прецизно (односно „паметно“) наоружање омогућено новим технологијама комуникације и надзора итд. Два су основна циља која велике силе желе овим да постигну. Први је да своју територију, територију својих савезника и своје људство и опрему на терену изложе што је могуће мањем ризику од губитака, разарања и пратећих негативних економских, социјалних и демографских последица – кратак, јефтин рат са „нула жртава“ на победничкој страни, који више личи на полицијску акцију хватања криминалаца, него на ратове какве знамо из прошлости, намеће се као идеал коме се тежи. Други је да жртве и разарања и на страни пораженог сведу на најнужнију меру, барем када се ради о њиховим непосредним акцијама – што наравно не искључује толерисање и подстрекивање енормних жртава и разарања у међусобним обрачунима „локалаца“, тј. оружаних снага мањих држава и различитих групација у грађанским ратовима које не располажу софистицираном војном технологијом.

Ипак, да би сила била у пуној мери „употребљива“ у 21. веку, није довољно остварити строго војну доминацију над противником. У читавој историји употребу војних снага пратио је низ других средстава, невојног типа, пре свега економских и пропагандних. Оно што је пак ново у постхладноратовском

периоду, а нарочито од почетка 21. века, јесу нове технологије – пре свега на пољу комуникација и информација – које имају две основне последице на средства невојног карактера која се користе паралелно са војним. С једне стране је јако повећан њихов спектар и ефикасност, те могућност да утичу и на већу ефикасност војних средстава. С друге стране је зависност од нових технологија учинила државе далеко рањивијим на овај вид средстава, него што је то раније био случај. Зато рат 21. века мора да буде у довољној мери „хибридни“, тј. одговарајући спој непосредне употребе оружане силе и различитих невојних средстава, од економских притисака до онога што се сматра информационим ратом. У одељку о „Герасимовљевој доктрини“ рећи ћемо више о природи савременог „хибридног“ ратовања и невојним средствима која у њега спадају.

Нелегалност рата у савремено доба по међународном праву, чак и као крајњег средства за решавање спорова, осим у случају индивидуалне и колективне самоодбране, те на основу овлашћења Савета безбедности Уједињених нација, открива нам други услов „употребљивости“ силе у 21. веку. Држава која користи силу ван своје територије мора да се потруди да то оправда макар и квази-међународноправним аргументима. Настојање актера оружаных сукоба да легитимизују своје акције на основу некаквих правила није ништа ново. Но, у време када је рат посматран као легално средство решавања спорова, тежиште је било на аргументацији да је став државе у питању о датом спору исправан, из чега је аутоматски произишло њено право да се за тај став избори силом. Откако је рат проглашен нелегалним, осим у наведеним изузетним ситуацијама, државе имају императив да доказују право да уопште употребе силу. У време Хладног рата за то су коришћени разни изговори идеолошког типа, попут императива одбране „социјалистичког“ и „слободног“ света. Данас, када свет више није идеолошки подељен на такав начин, државе користе три основна аргумента да би доказале право да употребе силу. Први је широко тумачење права на самоодбрану, тако да оно, на пример: право на преухитрујући (преемптивни) рат прошири на превентивни; укључи у игру одбрану својих држављана у иностранству, припадника свог народа, и сл. Други је широко тумачење овлашћења преузетих од Савета безбедности УН, на пример: коришћење увођења „зоне забране летова“ као паравана за оружану интервенцију; преузимање од стране мировних мисија улога које им изворно нису поверене, као што је „наметање мира“. Трећи аргумент надилази право на самоодбрану и акције овлашћене од СБ УН тако што проналази различите аргументе који би право на оружану интервенцију изузели од ових ограничења, попут: „хуманитарне интервенције“ и „одговорности за заштиту“ у случајевима масовних кршења људских права у унутрашњим сукобима; интервенције „на позив“ стране у унутрашњем сукобу која се сматра легалном владом државе у питању. Држава која користи силу у 21. веку, дакле, мора да се оправда неким

од поменутих правних и квази-правних аргумената да би сопственом и светском јавном мњењу приказала употребу силе као легитимну.

Технолошки напредак на плану комуникација и наоружања у савремено доба имао је још једну последицу – јачање осећаја идентитета код многобројних етничких и верских групација, те њихову повећану вољу и способност да пруже некакав, макар и герилски отпор страним завојевачима. Данас је, чак и условима огромне асиметрије у моћи, много теже држати неку територију под контролом уколико се томе противи локално становништво, а нестанак идеолошких подела након хладног рата оголио је много сложеније идентитетске поделе у великом броју друштава, пре свега на просторима некадашњих империја. Зато држава која употребљава силу мора да узме у обзир идентитетски контекст подручја на коме то чини. Ако га погрешно схвати, њена наизглед лака победа у рату може да се покаже Пировом и да се ова заглиби у дугом и безизгледном пројекту „изградње државе“ – ово би био трећи услов „употребљивости“ силе у 21. веку.

У наставку рада послужићемо се студијом случаја државе која је од самог краја 20. века наовамо четири пута успешно употребила силу, од тога трипут ван своје територије. Од ова четири усредредићемо се на два случаја употребе силе Руске Федерације – у Грузији августа 2008. и на Криму фебруара/марта 2014. Настојаћемо да покажемо како је у овим случајевима Русија испунила сва три наведена услова „употребљивости“ силе, што се не може рећи за већину примера када су то у постхладноратовском периоду (посебно у 21. веку) чиниле неке друге велике и регионалне силе, пре свега САД. У разматрању кримског случаја отићи ћемо и корак даље и показати како је Русија у међувремену додатно унапредила своје поимање модерног ратовања и постигла још већу ефикасност у односу на акцију у Грузији. Но, уједно ћемо уочити и ограничења применљивости новог приступа, услед којих се Русија није једнако успешно послужила њиме у Донбасу, док се у Сирији упустила у доста другачији облик ратовања.

ГРУЗИЈА: ПРВИ РУСКИ „РАТ 21. ВЕКА“

У овом одељку не бавимо се питањем „ко је опалио први метак“² у ноћи између 7. и 8. августа 2008, јер то сматрамо ирелевантним из следећег разлога. Рат који је те ноћи започео био је само врхунац ескалације насиља на подручју

² Напослетку, на ово питање се можда ни не може одговорити са да или не, јер постоји више процена да су се грузијски напад на Цхинвали и инвазија руских трупа кроз Роки тунел одиграли готово у исто време. Johanna Popjanevski, "From Sukhumi to Tskhinvali: The Path to War in Georgia", in: *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, Svante E. Cornell and S. Frederick Starr (eds.), M. E. Sharpe, New York, London, 2009, p. 156.

Јужне Осетије, која је већ увелико била у току. Русија и Грузија су имале непомирљиво супротстављене интересе, за које су и једна и друга биле спремне да употребе силу – Грузија да би се осамосталила од руског утицаја и повратила територијални интегритет (односно контролу над отцепљеним провинцијама),³ а Русија да би обезбедила своју сферу утицаја на постсовјетском простору, спречила улазак Грузије у НАТО и „осветила“ се Западу за признање независности Косова, које је сматрала једностраним кршењем међународног права.⁴ У том смислу рат је, пре или касније, био неминован, док су дешавања уочи рата дала довољно материјала и једној и другој страни да употребу силе оправдају правним и квази-правним аргументима, без обзира на то ко је започео сукоб критичне ноћи.

Циљ нам је да покажемо у којој мери је начин на који је Русија извојевала победу за тих пет дана колико је рат трајао, закључно са једнострано објављеним прекидом ватре 12. августа, задовољио услове за успешну употребу силе које смо претходно идентификовали. Ако погледамо строго војне чиниоце, руска победа није се могла довести у питање. Русија је била унапред припремљена за рат, који је био јако добро осмишљен на стратешком плану.⁵ Иако конкретан тајминг можда није био први избор Русије⁶ – до ескалације је дошло у време док се премијер и фактички најмоћнији човек у земљи, Владимир Путин, налазио на отварању Олимпијских игара у Пекингу – нити је то било место на коме је избио сукоб, руске провокације у пролеће 2008. биле су очигледно усмерене на то да он избије у Абхазији, пре него Јужној Осетији,⁷ – ипак је Грузија та која је испала изненађена жестином руске акције и спремношћу Москве да је изведе у пуном обиму, на два фронта (и Јужна Осетија и Абхазија), уз употребу сва три рода војске (копнене, морнаричке и ваздушне снаге), вршећи инвазију територије Грузије ван отцепљених провинција, толико да је у једном тренутку и сам Тбилиси био на дохват руке

³ О томе како је враћање територијалног интегритета постављено као приоритет број један Сакашвилијеве власти, чему се он и лично дубоко посветио, видети: Niklas Nilsson, "Georgia's Rose Revolution: The Break With the Past", in: *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, op. cit., pp. 91-95.

⁴ Ariel Cohen, Robert E. Hamilton, "The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications", *Strategic Studies Institute*, June 2011, pp. 1-4, 14.

⁵ Ibid., p. 6.

⁶ Ibid., pp. 22-23; Roy Allison, "Russia Resurgent? Moscow's Campaign to 'Coerce Georgia to Peace'", *International Affairs*, Vol. 84, No. 6, 2008, p. 1150; Athena Bryce-Rogers, "Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-Georgia War", *Demokratizatsiya*, Vol. 21, No. 3, 2013, p. 349.

⁷ Ariel Cohen, Robert E. Hamilton, "The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications", op. cit., pp. 17-20; Roy Allison, "Russia Resurgent? Moscow's Campaign to 'Coerce Georgia to Peace'", op. cit., p. 1150.

руским снагама.⁸ Руске снаге биле су далеко бројније – 35–40 хиљада руских наспрам 12–15 хиљада грузијских војника, уз супериорност на небу и на мору – при чему је то био само један део снага којима су Руси располагали.⁹ Дошли су до изражаја већа брзина и офанзивно усмерење руских снага, као резултат сачуваног совјетског наслеђа које је грузијска војска у претходним годинама настојала да елиминише.¹⁰

Ипак, војне реформе које је Грузија извела до 2008. дале су јој предност над Русима на тактичком и оперативном плану. Грузијска војска била је боље опремљена од руске, пре свега најсавременијом западном технологијом.¹¹ Њене мале јединице су биле добро утрениране и одлично се показале у борби на терену, нарочито против недовољно обучених регрута, који су чинили око 30 посто руских снага.¹² Грузија је у претходном периоду уз помоћ Запада изградила неколико нових најсавременијих војних база, које су Руси због застарелих војних мапа пропустили да нападну, гађајући уместо тога низ ирелевантних мета.¹³ Грузијски командни кадар био је боље координиран од руског, будући да су припадници овог другог повремено сводили међусобну комуникацију на употребу мобилних телефона.¹⁴ Руски губици показали су се релативно великим за тако кратко трајање рата и толику асиметрију у моћи – погинули су се мерили десетинама, а рањени стотинама. Грузија је успела и да обори неколико руских авиона – сами Руси су признали четири, Грузијци су тврдили да их је било најмање 15, док је истина највероватније негде између – коришћењем БУК противавионских система купљених од Украјине.¹⁵

Поменуте недостатке на строго војном плану, који су свакако били већи у односу на оне које су рецимо САД испољиле у својим акцијама против Југославије 1999, Авганистана 2001. и Ирака 2003, Русија је успела добрим

⁸ Pavel Felgenhauer, "After August 7: The Escalation of Russia-Georgia War", in: *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, op. cit., pp. 163-164; Vicken Cheterian, "The August 2008 War in Georgia: From Ethnic Conflicts to Border Wars", *Central Asian Survey*, Vol. 28, No. 2, June 2009, p. 163.

⁹ Ariel Cohen, Robert E. Hamilton, "The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications", op. cit., pp. 11-13.

¹⁰ Ibid., pp. 7-8.

¹¹ Ibid., pp. 6-7; Athena Bryce-Rogers, "Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-Georgia War", op. cit., pp. 353-355.

¹² Ibid., p. 352.

¹³ Ibid., p. 351.

¹⁴ Ariel Cohen, Robert E. Hamilton, "The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications", op. cit., pp. 51-54.

¹⁵ Athena Bryce-Rogers, "Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-Georgia War", op. cit., pp. 167-168.

делом да надокнади паралелним коришћењем невојних средстава, без којих би акција вероватно била и дужа и тежа, уз веће губитке, али пре свега теже последице. Ако многи аналитичари тврде да је Руско-грузијски рат био „последњи рат 20. века“ који ће Русија икада водити,¹⁶ с обзиром на класичан начин на који је употребила војне снаге, ми бисмо додали да је он уједно и „први рат 21. века“ који је Русија водила, с обзиром на невојна средства којима се послужила. За тих пет дана колико је трајао окршај трупа на терену, Русија је успела у потпуности да добије и информациони рат против Грузије. Циљ информационог рата био је да Русија убеди своје, а пре свега светско јавно мњење у то да у Грузији ради исправну ствар, барем док се на терену не остваре циљеви војне акције. Руси су извели опсежан хакерски напад на грузијске интернет сајтове, како би спречили Грузију да у првим данима рата пласира своју верзију догађаја, што је био први случај у историји да Русија користи сајбер ратовање као подршку конвенционалним снагама.¹⁷ Један од доказа да су се Руси спремали за избијање рата, али и показатељ колики су значај придали информационом ратовању, био је долазак њихових новинара у Јужну Осетију пре него што је рат избио. Процењује се да је дан уочи грузијског напада на Цхинвали у том граду било 48 руских новинара, спремних да моментално по избијању сукоба пласирају руску верзију приче са лица места.¹⁸ Суштина руског наратива који је медијски пласиран била је у томе да је Сакашвилијев режим агресор, а Јужна Осетија жртва, да је Русија принуђена да интервенише да би заштитила своје држављане и мировне трупе, а да Запад нема право да је критикује због начина на који је својевремено поступио на Косову.¹⁹ Тактика је у првим данима рата и успела, те је низ западних влада делимично прихватио руски наратив, што критикујући Сакашвилијево понашање, што тражећи да се детаљније испитају узроци и одговорност за рат, за шта је било потребно време.²⁰

Разматрање наратива који је Русија пласирала у информационом рату доводи нас до другог елемента употребе силе – правних/квази-правних аргумената за њено легитимисање. Русија их је употребила неколико. Први је да напад Грузије на њене мировњаке оправдава акцију „наметања мира“, за

¹⁶ Ariel Cohen, Robert E. Hamilton, “The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications”, op. cit., p. 67.

¹⁷ Ibid., pp. 54-44.

¹⁸ Paul A. Goble, “Defining Victory and Defeat: The Information War Between Russia and Georgia”, in: *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, op. cit., pp. 186-187.

¹⁹ Ariel Cohen, Robert E. Hamilton, “The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications”, op. cit., p. 46.

²⁰ Немачка је била најближа прихватању руског наратива. Paul A. Goble, “Defining Victory and Defeat: The Information War Between Russia and Georgia”, in: *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, op. cit., pp. 184-185.

коју није потребно ни одобрење Савета Федерације на унутрашњем плану (иако нема сумње да би извршна власт такво одобрење добила, да га је тражила).²¹ Други је да Русија има право на самоодбрану, тј. да брани своје држављане од агресије, с обзиром на то да је велики број грађана Јужне Осетије имао руске пасоше. У вези с тим је и трећи, хуманитарни аргумент, налик на онај који су САД употребиле на Косову – да Јужној Осетији прети хуманитарна катастрофа, штавише да је у Цхинвалију на делу „геноцид“ са најмање 2.000 убијених цивила већ на самом почетку рата.²² Коначно, накнадно признајући независност Јужне Осетије и Абхазије, Русија се позвала на право на самоопредељење и преседан који је у том смислу постављен на Косову.²³ Јасно је да су у питању квази-правни аргументи.²⁴ Иако је тачно да је Грузија нападом на заштићену зону и руске мировњаке прекршила међународно право, из тога се не може извести право Русије да спроведе акцију „наметања“ мира тако што ће узвратити нападом на целу територију Грузије. Чак и да право на самоодбрану може да се тумачи као право на заштиту сопствених држављана у иностранству, овакав став се не може бранити ако се ради о очигледној злоупотреби, као у случају кад се великој групи људи у другој држави унапред поделе пасоши. Хуманитарни аргумент, осим тога да је заснован на лажним чињеницама на терену (јер је накнадно утврђено да је број цивилних жртава вишеструко мањи и да није било никаквог геноцида – штавише, да није ни могло да буде више жртава, јер су Руси унапред евакуисали добар део становништва Цхинвалија), пада на испиту и услед непропорционалног одговора, одсуства хуманитарних мотива у другим случајевима (рецимо у Чеченији, или при накнадном етничком чишћењу Грузијаца из Јужне Осетије), те чињенице да реагује само против угрожености својих држављана, не и против хуманитарне катастрофе уопште. Однос права

²¹ Михаил Викторович Зыгарь, *Вся кремлевская рать: Краткая история современной России*, Альпина Диджитал (электронное издание), 2016, Глава 9.

²² Ariel Cohen, Robert E. Hamilton, “The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications”, *op. cit.*, pp. 160-161.

²³ Да ће посматрати независност Косова као преседан, руски председник, затим и премијер Путин, поручио је већ на самиту Г8 2007, а затим и непосредно након проглашења косовске независности у фебруару 2008. Angela Stent, *The Limits of Partnership: U.S.–Russian Relations in the Twenty-First Century*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014, p. 161.

²⁴ На овом месту признајемо пристрасност у тумачењу међународноправних правила – критеријум разликовања између квази-правних и правних аргумената је лично тумачење аутора – не искључујући право других аутора на сопствено тумачење шта би од руских аргумената могло да буде правно валидно. Штавише, да не очекујемо да има и оних који би прихватили квази-правне аргументе за истински правне, не бисмо ни сматрали да квази-правни аргументи могу да имају позитиван утицај на ефикасност употребе силе.

на самоопредељење и територијалног интегритета није решен у међународном праву, тако да остаје опција позивања на преседане попут косовског, али и даље као квази-правни аргумент.²⁵ Но, чињеница је да је ове квази-правне аргументе Русија на време и јако добро срочила и пласирала, те њиме успела да убеди макар део светског (као и већину свог) јавног мњења да ради исправну ствар, а поготово се не може оспорити да је њено поступање у Грузији најнепосреднија и најбоља могућа критика сличног поступања и квази-правних аргумената које су користили Американци у Југославији и Ираку, при чему они, за разлику од Русије, нису успели да остваре све циљеве ради којих су предузели оружане интервенције.

Питање циљева води нас ка трећем, идентитетском елементу руске употребе силе против Грузије. Оно о чему САД нису довољно водиле рачуна на простору бивше Југославије, а поготово у Авганистану, Ираку и касније Либији, јесте да политичке циљеве због којих су кренуле у рат прилагоде специфичностима идентитетског контекста држава које нападају. Русија у Грузији то јесте учинила, захваљујући чему је постигла бољи резултат и умањила негативне последице по себе и свој имиџ у региону и свету у годинама које су следиле. Иако се неретко спекулише да је један од циљева руске интервенције било свргавање грузијског председника Сакашвилија, за тако нешто не постоје докази, а све и да то у почетку јесте било тако Русија је у ходу своје интервенције одустала од тог циља и није предузела кораке да га оствари. Руске трупе у једном тренутку нашле су се надомак Тбилисија – Грузијци су се повукли до Мчете, спремајући се да пруже последњи отпор – али је баш тада председник Медведев објавио примирје.²⁶ На питање зашто руски тенкови нису кренули на Тбилиси, Медведев је одговорио да то није био циљ операције наметања мира, већ заустављање Сакашвилијеве агресије, те да је тај циљ испуњен, а да Сакашвилијеву судбину треба да одреди грузијски народ, „гласањем, или на други начин“.²⁷ Аналитичари оцењују да је Москва одустала од напада на Тбилиси, јер је проценила да је Сакашвили „политички леш“, који ће у неком тренутку свакако пасти (што се касније показало тачним), те да због њега не вреди додатно затезати односе са Западом.²⁸ Но, ми бисмо да истакнемо и други разлог. Москва је из америчких неуспеха у Авганистану и Ираку научила да промена режима оружаном интервенцијом

²⁵ О свим овим противаргументима руском наративу, видети: Roy Allison, "Russia Resurgent? Moscow's Campaign to 'Coerce Georgia to Peace'", op. cit., pp. 1151-1155.

²⁶ Pavel Felgenhauer, "After August 7: The Escalation of Russia-Georgia War", in: *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, op. cit., pp. 175-176.

²⁷ Михаил Викторович Зыгарь, *Вся кремлевская рать: Краткая история современной России*, op. cit., Глава 9.

²⁸ Pavel Felgenhauer, "After August 7: The Escalation of Russia-Georgia War", in: *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, op. cit., p. 180.

у држави војнички знатно слабијој од ваше није нарочито тешка, али да одржавање таквог стања захтева дуготрајну и скупу окупацију државе чије је становништво већински опредељено против вас. Руси су се зауставили пред Тбилисијем и касније вратили трупе у оквире граница Јужне Осетије и Абхазије, територија чије становништво је стицајем околности постало изразито проруски опредељено. Уместо да окупира целу Грузију и наметне јој за себе прихватљив режим и спољнополитичку оријентацију, Русија је једноставно искористила идентитетску, односно етничку поделу унутар земље, да би изазивањем и одржавањем „замрзнутог сукоба“ остварила своје примарне циљеве, а то су спречавање Грузије да уђе у НАТО и обезбеђење сфере утицаја на постсовјетском простору.

СЕРДЈУКОВЉЕВЕ РЕФОРМЕ И „ГЕРАСИМОВЉЕВА ДОКТРИНА“

Након рата против Грузије, руска војска се упустила у највеће реформе у последњих неколико деценија.²⁹ Државно руководство је из рата извукло закључке о следећим недостацима које треба елиминисати: недовољној координацији и последичној неефикасности структура команде и контроле; излагању снага превеликим губицима услед опстанка совјетских техника масовне мобилизације, недовољне утренираности и борбене готовости трупа, превеликог ослањања на регруте, те неадекватног система усавршавања официра; застарелости војне технологије, пре свега одсуства опреме са нагласком на пројектиле са прецизним навођењем.³⁰ Из информационог рата извучене су следеће поуке: оптужбе на рачун противника треба верификовати, или их учинити умеренијим уколико је верификација немогућа (пример тврдњи о „геноциду“ у Цхинвалију); репортери на терену су мач са две оштрице, јер њихово одашиљање пре рата може да буде доказ агресивних намера; камере и фото апарати свих типова на бојном пољу могу да буду врло убитачно средство.³¹ Циљеве војних реформи обелоданио је тадашњи министар одбране Анатолиј Середјуков 14. октобра 2008. године. Међу њима су били: смањење броја војника на милион до 2012. године; елиминација 200 хиљада официрских положаја; елиминација трупа које нису борбено готове; замену дивизија бригадама у оквиру четири територијалне команде; унапређење школовања и тренирања кадра; модернизација наоружања.³²

²⁹ Athena Bryce-Rogers, “Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-Georgia War”, *op. cit.*, pp. 339-340.

³⁰ *Ibid.*, p. 355; Ariel Cohen, Robert E. Hamilton, “The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications”, *op. cit.*, p. 49.

³¹ *Ibid.*, pp. 55-57.

³² Athena Bryce-Rogers, “Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-Georgia War”, *op. cit.*, p. 355.

Упркос отпору конзервативних кругова унутар руске војске, у прве две године након рата постигнути су значајни резултати у њеној реформи.³³ Годинама уназад је једна од највећих препрека реформама била сама војска, односно интереси њеног корумпираног вођства, услед чега је од доласка на место министра Сердјуков спровео чистке у њеним вишим ешалонима.³⁴ У децембру 2009. дивизије су замењене бригадама, а територијална организација подељена на четири командне области.³⁵ Смањење броја официра делимично је изведено, а Русија је и даље – и то ће остати у догледној будућности – у солидној мери зависна од регрутовања.³⁶ У новембру 2012. Сердјуков је смењен са положаја. Наследио га је Сергеј Шојгу, који се сматра ближим конзервативним круговима у војсци.³⁷ Но, постигнути резултати реформи нису оспорени у годинама које су следиле.

Један од показатеља да се упркос смени Сердјукова у руској војсци наставило са реформским начином размишљања, јесте ауторски чланак Валерија Герасимова, генерала који је неколико дана након ступања Шојгуа на дужност преузео функцију начелника генералштаба руске војске од претходног вршиоца те дужности, Николаја Макарова. Чланак носи наслов „Вредност науке у предвиђању: нови изазови намећу потребу преосмишљавања облика и начина вођења ратних дејстава“, и објављен је фебруара 2013. године, дакле пар месеци након смене Сердјукова и Макарова и постављења Шојгуа и Герасимова, а годину дана пре него што ће уследити кримска интервенција.³⁸ Поједини аутори ставове изнете у овом чланку сматрају „Герасимовљевом доктрином“, на основу које ће руска војска изводити акције у будућности.³⁹ Притом се за облик ратовања о коме Герасимов говори најчешће користи израз „хибридно ратовање“, мада има и оних који се са овим изразом не слажу сматрајући да он значи комбинацију

³³ Ariel Cohen, Robert E. Hamilton, “The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications”, *op. cit.*, pp. 57-63.

³⁴ Athena Bryce-Rogers, “Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-Georgia War”, *op. cit.*, pp. 343-346.

³⁵ *Ibid.*, pp. 357-358.

³⁶ *Ibid.*, pp. 358-361.

³⁷ *Ibid.*, p. 367.

³⁸ У питању је чланак: Валерий Герасимов, „Ценность науки в предвидении: Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий“, *Военно-промышленный курьер*, 26 февраля 2013, Интернет, http://www.vpk-news.ru/articles/14632_25/9/2017 (цитате из овог текста који следе не наводимо посебно, јер на наведеној интернет адреси нису означене странице).

³⁹ Видети: Janis Berzins, “Russia’s New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy”, Policy Paper no. 2, National Defence Academy of Latvia – Center for Security and Strategic Research, April 2014.

„нових“ и „старих“ начина ратовања, док су заправо сви начини „стари“ и већ примењени од других актера, пре свега САД у Ираку и Авганистану.⁴⁰ Ми, такође, тврдимо да се не ради ни о каквим специфично руским смерницама, већ да је Герасимов само констатовао најновије трендове у употреби војне силе, примењене од стране неких других актера – пре свега западних сила у контексту „Арапског пролећа“ – извлачећи одатле поуке за Русију.

Према Герасимову, „у 21. веку јавља се тенденција потирања разлике између стања рата и мира. Ратови се више не објављују, а када почну – не одвијају се по шаблону на који смо навикли“. Сукоби произишли из „обојених“ револуција на Блиском истоку показују да и стабилне државе могу преко ноћи да постану попришта грађанских ратова и страних интервенција. „Арапско пролеће“ само на први поглед није оружани сукоб – оно за Герасимова заправо представља типичан рат 21. века: „По обиму жртава и разарања, те катастрофалним социјалним, економским и политичким последицама, такви сукоби новог типа су равни најтипичнијем рату“.

Герасимов примећује да су се правила ратовања изменила, да је порасла улога невојних средстава која по ефикасности често превазилазе силу оружја. Нагласак се ставља на економска, политичка и информациона и хуманитарна средства, чији је циљ да сломи потенцијал становништва да пружи отпор. Ту су и војне мере прикривеног карактера (информациони рат, специјалне операције), а до отворене употребе силе долази тек у некој каснијој фази, и то под маском мировне операције или управљања кризом. Војна дејства постала су много динамичнија, без тактичких и оперативних пауза које би противник могао да користи. Нове информационе технологије омогућавају смањење просторне и временске удаљености између снага и органа управљања. Фронтално сучељавање великих војних формација постепено постаје прошлост, а на сцену ступа бесконтактно деловање на противника, при чему се циљем дејстава јавља читава дубина његове територије. Нестају разлике између стратешког, оперативног и тактичког нивоа, те одбране и напада. Масовно се користи наоружање високе прецизности. Долазе до изражаја асиметричне мере које треба да анулирају предности противника у оружаном борби.

Нове методе ратовања применили су Американци још у Ираку, а Герасимов од најновијих америчких метода издваја „Глобални удар“ и „Глобалну противракетну одбрану“, који примењени заједно имају за циљ прецизан напад на било коју тачку на планети, а да противник не може да узврати. У Либији су примењени зона забрањеног лета и поморска блокада, уз садејство са либијском опозицијом. Герасимов, с друге стране, оцењује да је операција

⁴⁰ Видети: "A Closer Look at Russia's 'Hybrid War'", by Michael Kofman and Matthew Rojansky, Kennan Cable, No. 7, April 2015.

наметања мира Грузији показала одсуство јединственог приступа коришћењу оружане силе ван територије Русије.

Герасимовљев закључак је да колико год да је противник јак, он има слабе тачке, што значи да му се може ефикасно узвратити. Улога војне науке је притом двојака – у постизању оригиналности, како се не би просто копирале водеће државе у области модерног ратовања; у предвиђању коме наука треба да тежи упркос томе што је сваки рат посебан, уникатан случај.

Герасимовљево размишљање уткано је и у најновију руску војну доктрину из децембра 2014. године, која у односу на своју претходницу из 2010. проширује опис модерног ратовања.⁴¹ На пример, као једна од војних опасности којима је Русија изложена у њој се наводи информативна делатност усмерена на становништво, пре свега на омладину, која има за циљ „подривање историјских, духовних и патриотских традиција у области заштите отаџбине“, што је на трагу оцене Герасимова о стављању нагласка у модерном ратовању на невојна средства којима се настоји сломити воља становништва за пружање отпора агресору.⁴² Пре него што би дошла у ситуацију да се брани од оваквих средстава – заправо и пре него што је објавила нову војну доктрину – Русија је ново схватање модерног ратовања и поуке из сукоба са Грузијом применила на Криму.

КРИМ: УЗОРНИ ПРИМЕР УПОТРЕБЕ СИЛЕ У 21. ВЕКУ

Увод у интервенцију⁴³ Русије на Криму у фебруару и марту 2014. био је преврат у Кијеву, изведен од стране прозападних и антируских политичких снага 22. фебруара, изневеравањем компромисног споразума о прелазној влади и превременим изборима који је потписан са актуелним председником Јануковичем, уз посредовање неколико европских држава само дан раније. У ноћи између 22. и 23. фебруара, председник Путин је из резиденције у Новом Огарјовом руководио операцијом „спасавања живота Јануковича“, том приликом доневши одлуку да се Крим мора вратити Русији јер се та

⁴¹ Ibid., pp. 2-3.

⁴² „Военная доктрина Российской Федерации“, *Российская газета*, Федеральный выпуск No. 6570 (298), 30 декабря 2014 г, чл. 13, ст. в), Интернет, <https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html> 26/9/2017

⁴³ Израз „интервенција“ користимо у ширем значењу, према коме је довољно да је дошло до увођења група на територију друге државе, без обзира на то што је изостала употреба наоружања у смислу отварања ватре. Шире значење подржава и званична дефиниција Секретаријата одбране САД, према којој је војна интервенција „намерни акт увођења војних снага државе или групе држава усред текућег спора“. “DOD Dictionary of Military and Associated Terms”, As of August 2017, p. 153, Интернет, http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/dictionary.pdf 13/12/2017

територија и становништво које на њој живи не могу препустити контроли националистичке власти у Кијеву.⁴⁴ Већ наредних дана почињу први протести кримског становништва и руководства против кијевских власти. Ускоро је заказан и референдум о отцепљењу од Украјине и припајању Русији, најпре за мај месец, да би затим био значајно убрзан, тј. померен за 16. март. Ове догађаје Русија од самог почетка потпомаже својим трупама на терену из састава Црноморске флоте у Севастопољу, чиме фактички ствара услове за несметано одржавање референдума и припајање Крима Русији. Циљеви интервенције били су јасни. Дугорочно, као и у случају Грузије, изазивањем „замрзнутог сукоба“ спречити Украјину да постане чланица НАТО, односно одржати је као „тампон зону“ између Русије и западног војног савеза, чиме би се спречило да се његове снаге хипотетички приближе на 450 км ваздушном линијом од Москве.⁴⁵ Краткорочно, требало је обезбедити контролу над стратешки важним кримским полуострвом, задржати Црноморску флоту у Севастопољској луци и одбранили макар део украјинског рускојезичког становништва (међу њима и етничке Русе, којих на Криму има 58 посто) од домаћаја нових кијевских власти. Ови циљеви закључно са 18. мартом и званичним проглашењем пријема Крима и Севастопоља у Руску Федерацију успешно су остварени, и то војном акцијом која по својој савршености превазилази све до сада изведене у 21. веку.

Занимљиво је да као и у Грузији 2008. руско руководство није бирало тајминг акције – и сада је тренутак био незгодан због Олимпијских игара, овога пута зимских у Сочију, које су биле у току у време када је дошло до преврата у Кијеву. Но, у свему осталом Руси су успели да изненаде Украјинце, започевши одлучну акцију у време док је украјинска војска и даље била дезорганизована након преврата.⁴⁶ Спремност и брзина коју су руске трупе показале у блокирању зграда администрације и украјинских војних база широм полуострва, говоре о томе да се ради о раније припремљеном плану за случај да Кијев крене прозападним путем.⁴⁷ За разлику од интервенције у Грузији, изостала је масовна примена тенкова и артиљерије – уместо тога је

⁴⁴ Михаил Викторович Зыгарь, *Вся кремлевская рать: Краткая история современной России*, op. cit., Глава 17.

⁴⁵ Владимир Трапара, „Савремени значај Макиндреровог концепта Источне Европе: случај украјинске кризе“, *Међународна политика*, год. 65, бр. 1155-1156, јул-децембар 2014, стр. 37.

⁴⁶ Roy Allison, “Russian ‘deniable’ Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules”, *International Affairs*, Vol. 90, No. 6, 2014, p. 1258.

⁴⁷ Руски новинар истраживач Михаил Зигар је из одређених извора у Криму сазнао да је конкретан план акције на Криму ако Јанукович падне са власти разрађен у децембру 2013. Михаил Викторович Зыгарь, *Вся кремлевская рать: Краткая история современной России*, op. cit., Глава 17.

ангажовано око 10 хиљада припадника морнаричке пешадије и специјалних јединица, чије су униформе, оружје и опрема сведочили о успеху реформи руске војске у делу који се односи на њену модернизацију.⁴⁸ Оно што је још важније је да је изостало и пуцање. Морал украјинске војске сломљен је за три недеље без испаљеног метка, а свих њених 190 војних база се предало без борбе.⁴⁹ Руска тактика се и јесте сводила на то да се пуцање избегне уколико је могуће, а ако до њега дође, да то буде на месту и у време које Русима одговара.⁵⁰ За то на крају није било потребе, те је интервенција за разлику од грузијске изведена без губитака и материјалних разарања.

Овакав успех акције не би био могућ да нису у потпуности примењене смернице из „Герасимовљеве доктрине“ и у њу савршено уклопљена средства невојног карактера. Кључни елемент информационог рата било је негирање да Русија уопште интервенише, тј. да су њени војници уопште присутни на Криму. Они за време извођења интервенције нису носили никакве ознаке, да би прикрили своју припадност, због чега су на Западу прозвани „малим зеленим људима“.⁵¹ Ово је у првих неколико дана створило конфузију у медијском представљању онога што се на Криму заиста дешава, довољну да спречи украјинске власти и њихове западне помагаче да на време адекватно реагују. Путин ће тек након шест недеља од отпочињања акције признати да су руске оружане снаге помогле да се створе услови за „изражавање воље народа на Криму и у Севастопољу“ – када је већ све увелико било готово.⁵² Медијско представљање руског поступања као исправног било је усмерено, осим на руско и светско јавно мњење, и ка кримском становништву да би се оно за кратко време мобилисало да се одазове референдуму. Русија је јако добро искористила брзину и конфузију дешавања око преврата у Кијеву да би га представила Кримљанима као „фашистичку“ опасност по њих, што је уродило плодом.⁵³ Иако

⁴⁸ Janis Berzins, “Russia’s New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy”, Policy Paper no. 2, National Defence Academy of Latvia – Center for Security and Strategic Research, April 2014, p. 4; Emmanuel Karagiannis, “The Russian Interventions in South Ossetia and Crimea Compared: Military Performance, Legitimacy and Goals”, Contemporary Security Policy, Vol. 35, No. 3, 2014, p. 409.

⁴⁹ Janis Berzins, “Russia’s New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy”, op. cit., p. 4.

⁵⁰ Mark Galeotti, “‘Hybrid War’ and ‘Little Green Men’: How It Works, and How It Doesn’t”, in: *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, Agnieszka Pikulicka-Wilczewska and Richard Sakwa (eds.), E-International Relations, Bristol, 2015, p. 157.

⁵¹ Ibid., pp. 159-160.

⁵² Roy Allison, “Russian ‘deniable’ Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules”, op. cit., p. 1257.

⁵³ Предреперендумски постери/билборди приказивали су предстојећи избор у виду две мале Крима, једне у бојама руске заставе, а друге са кукастим крстом и бодљикавом жицом.

је референдум свакако био нерегуларан и његови резултати пренадувани, критична маса подршке Руса и рускојезичних Украјинаца припајању Крима Русији јесте створена.⁵⁴ Уз медијски рат и економске притиске (који су, пре свега у области енергетике, били уобичајени у руско-украјинским односима), Руси су применили и разне врсте психолошких притисака на украјинске трупе док су ове биле опкољене у базама.⁵⁵

Наратив Москве садржао је шири дијапазон правних и квази-правних аргумената за легитимацију кримске интервенције која је, за разлику од грузијске, 1. марта одобрена једногласном одлуком Савета Федерације о употреби оружаних снага на територији Украјине.⁵⁶ Неки од њих се заиста могу третирати као неупитни. Чињеница је да је у Кијеву дошло до неуставног преврата, услед чега је Русија имала сваки основ да и даље признаје Јануковича као легитимног председника Украјине, те да правда интервенцију својих трупа његовим позивом. Уз то, меморандум из Будимпеште из 1994. којим су се стране уговорнице, између осталих и Русија, обавезале на поштовање територијалног интегритета и политичке независности Украјине, најпре је прекршен од западних сила и то у делу који се тиче политичке независности – с обзиром на њихову ефективну подршку преврату и инсталирању прозападних власти. Неспоран је и аргумент који је Путин изнео напоследку признајући учешће трупа Црноморске флоте у интервенцији, да су оне имале право на ограничен боравак на тлу Крима према претходно закљученом споразуму са Украјином.⁵⁷ Остали аргументи били су углавном квази-правне

⁵⁴ Проблем није био у проценту гласалих за припајање Русији (97 посто), већ у нереално високом проценту изашлих (83 посто), много већем од оног који иначе излази на изборе на Криму. Различите излазне анкете показују да тај проценат у стварности није могао да буде већи од 41 посто. Greta Uehling, "Everyday Life After Annexation: The Autonomous Republic of Crimea", in: *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, op. cit., p. 70; Marta Dyczok, "The Ukraine Story in Western Media", in: *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, op. cit., p. 202. Но, анкете исто тако показују да се подршка Кримљана отцепљењу од Украјине драстично повећала након преврата у Кијеву, а на једној спроведеној у априлу, чак 91 посто испитаника је одговорио да референдум сматра поштеним. Ivan Katchanovsky, "Crimea: People and Territory Before and After Annexation", in: *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, op. cit., p. 86. Може се, дакле, рећи, да су само потешкоће око мобилизације бирача услед брзине одржавања референдума допринеле да одзив буде слаб, не и стварно противљење већине грађана Крима отцепљењу.

⁵⁵ Janis Berzins, "Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy", op. cit., pp. 4-5.

⁵⁶ Ово је заправо био први случај да председник Русије за тако нешто тражи одобрење парламента. Михаил Викторович Зыгарь, *Вся кремлевская рать: Краткая история современной России*, op. cit., Глава 18.

⁵⁷ О овим аргументима, које сматрамо исправним, видети: Ibid., pp. 2-3; Roy Allison, "Russian 'deniable' Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules", op. cit., pp. 1261-

природе, али као и у случају Грузије добро срочени и пласирани. Овога пута није се радило толико о заштити држављана (пошто је само око 10 посто кримских грађана имало руске пасоше),⁵⁸ колико руског народа (односно рускојезичког становништва) на Криму, што представља још шире тумачење права на самоодбрану.⁵⁹ Хуманитарни аргументи такође су били пример још ширег схватања „одговорности за заштиту“, јер су били преемптивни – до насиља украјинских власти на Криму није дошло, већ се само спекулисало да постоји таква претња. Ишло се дотле да се ревизија закона о употреби службеног језика (која је подразумевала укидање руског језика као званичног, али никад није ступила на снагу) тумачи као „масовно кршење људских права“ које оправдава интервенцију.⁶⁰ Коначно, позивање на право народа на самоопредељење је, све и кад би кримски референдум био легалан по важећем украјинском уставу, проблематично због тога што је референдум био нерегуларан и одржан у условима спровођења оружане интервенције (брзина заказивања, одсуство дебате и лоша формулација питања су додатни недостаци).⁶¹ Наравно, позивање на косовски преседан ни овога пута није изостало.⁶² Да су сви ови аргументи имали практично дејство показује и гласање у генералној скупштини УН о нелегалности анексије Крима, када се не тако убедљива већина чланица светске организације – њих 52 посто – изјаснила у прилог територијалног интегритета Украјине. Истина, свега 11 чланица било је против усвојене резолуције, али се велика бројка од 58 њих уздржала од гласања, а њих 24 уопште није гласало.⁶³

Идентитетски услов „употребљивости“ силе такође је у потпуности задовољен на Криму, али овај аспект уједно показује и ограничења новог руског приступа употреби силе. Одлучивши се за брзу интервенцију само на Криму и анексију само ове области и Севастопоља, Москва је показала да разуме специфичан идентитетски контекст полуострва у односу на остале рускојезичке области на истоку Украјине. Од свих рускојезичних региона у

1262, 1264-1265; William W. Burke-White, "Crimea and the International Legal Order", *Survival*, Vol. 56, No. 4, 2014, p. 59.

⁵⁸ Tetyana Malyarenko and David J. Galbreath, "Crimea: Competing Self-Determination Movements and the Politics at the Centre", *Europe-Asia Studies*, Vol. 65, No. 5, 2013, p. 17 (у рукопису).

⁵⁹ William W. Burke-White, "Crimea and the International Legal Order", op. cit., pp. 58-59.

⁶⁰ Ibid., p. 62; Roy Allison, "Russian 'deniable' Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules", op. cit., pp. 1262-1263.

⁶¹ Ibid., p. 1266; William W. Burke-White, "Crimea and the International Legal Order", op. cit., pp. 62-63.

⁶² Конкретно, Руси су се позивали на одлуку Међународног суда правде о Косову да проглашење независности није кршење међународног права. Ibid., pp. 60-61.

⁶³ Ibid., p. 65; Roy Allison, "Russian 'deniable' Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules", op. cit., p. 1268.

Украјини, једино на Криму етнички Руси чине већину становништва. И међу рускојезичним Украјинцима овде је најнаглашеније осећање регионалног идентитета, испољено кроз најслабију подршку независности Украјине у време кад је она стицана, као и каснијим сепаратистичким тежњама.⁶⁴ Истина, ове тежње су прилично утихнуле након победе Јануковича на председничким изборима 2010. (према истраживањима јавног мњења 2011. је само 24,4 посто Кримљана било за отцепљење),⁶⁵ што донекле објашњава потешкоће које је Русија имала да брзо мобилише грађане за референдум. У осталим рускојезичним областима, међутим, проруски идентитети нису се свуда тако јасно одредили у прилог отцепљења (донекле на разочарање Русије), па је то био један од разлога – уз другачију географију (Крим је полуострво које је лакше „одсећи“ од остатка Украјине) и расположивост ресурса (други региони нису имали Црноморску флоту „на услузи“) – зашто је Русија у њима могла да примени кримски рецепт за употребу силе само делимично, и то са слабијим успехом.⁶⁶ Од целокупне источне Украјине на крају су се фактички осамосталили само делови Доњецке и Луганске области, и то након вишемесечног рата у коме је било и жртава и материјалних разарања, док се Русија суочила са потешкоћама да оправда своју интервенцију (поново се служећи овога пута неубедљивим негирањем исте) и постала мета западних санкција, које су нашкодиле њеној привреди. Ако се за кримску интервенцију може рећи да је „чиста као суза“ у смислу ефикасности у остваривању политичких циљева, за руску интервенцију у Украјину у целини се то не може тврдити стопостотно. „Замрзнут сукоб“ који држи Украјину ван НАТО јесте постигнут,⁶⁷ али велики део рускојезичног становништва остао је под кијевским режимом. Међу „неопредељеним“ Украјинцима учврстила су се антируска осећања, што олакшава кијевском режиму да се одржи, а западним силама у неку руку ставља на располагање већи део територије Украјине, укључујући и оне области које су на поменутих 450 км ваздушном линијом од Москве.

⁶⁴ На референдуму о независности Украјине 1991, свега 54 посто Кримљана је гласало за, у поређењу са 92 посто на нивоу целе Украјине.

⁶⁵ Tetyana Malyarenko and David J. Galbreath, "Crimea: Competing Self-Determination Movements and the Politics at the Centre", op. cit., p. 15.

⁶⁶ Видети: "A Closer Look at Russia's 'Hybrid War'", by Michael Kofman and Matthew Rojansky, op. cit., pp. 3-5; Mark Galeotti, "'Hybrid War' and 'Little Green Men': How It Works, and How It Doesn't", in: *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, op. cit., p. 162.

⁶⁷ Овде морамо да направимо малу оgradu и признамо да украјински сукоб није „замрзнут“ у мери у којој је то грузијски. На снази је крхко примирје чија су кршења честа и у сваком тренутку носе са собом опасност од ескалације и потпуног „одмрзавања“ сукоба, који би онда могао да добије потпуно нови ток и исход, самим тим и наметне потребу за новом анализом. Но, до те ескалације остају наши закључци везани за досадашњи ток сукоба.

Поређење грузијске и кримске интервенције илустроваћемо следећом табелом:

	Грузија 2008.	Крим 2014.
Војна средства	Класична употреба сва три рода војске (копнене, морнаричке и ваздушне снаге), мали губици и материјална разарања	Учешће само морнаричке пешадије и специјалних снага, без испаљеног метка
Невојна средства	Информациони рат – спречавање противника да пласира своју верзију догађаја	Информациони рат – негирање интервенције, психолошки притисак на противника
Правни /квази-правни аргументи	Заштита држављана од хуманитарне катастрофе, проширење овлашћења мировне мисије операцијом „наметања мира“, самоопредељење	Заштита свог народа од претеће хуманитарне катастрофе, одашиљање снага сходно међународном уговору, интервенција на позив легалне власти, самоопредељење – референдум
Идентитетски контекст	Ограничавање циљева на контролу Абхазије и Јужне Осетије, настањених проруским становништвом	Посматрање идентитетског контекста на Криму као специфичног и изразитије проруског у односу на друге рускојезичне регионе

ЗАКЉУЧАК: МЕСТО УПОТРЕБЕ СИЛЕ У НАСТАВКУ СТОЛЕЋА

Русија је својим интервенцијама у Грузији и на Криму показала да је употреба силе за остваривање спољнополитичких циљева смислена и исплатива и у 21. веку, као и да је усавршавање у овој области ради постизања идеала – војне победе без жртава и разарања – увек могуће уз одговарајуће разумевање природе модерног ратовања. Уједно су дошла до изражаја и ограничења у смислу да услове за успешну употребу силе није могуће задовољити увек и свуда. Зато је наша прогноза да ће велике (и регионалне) силе учити на ранијим грешкама и у наставку столећа бити све селективније у војном интервенисању. Сама Русија је своју интервенцију у Сирији, коју спроводи од септембра 2015. наовамо (и то потпуно легално, на позив сиријске владе), ограничила преваходно на нападе из ваздуха као подршку сиријској војсци, очигледно проценивши да локални контекст не би дозволио једнак успех увођења копнених трупа, какав је постигнут у грузијској и

кримској интервенцији. Сиријски грађански рат је, иначе, по људским жртвама и материјалним разарањима на првом месту у досадашњем току 21. века.

Да ли све што смо рекли за велике (и регионалне) силе важи и за мале државе? По нашем мишљењу да, али само уколико постоји слична асиметрија у моћи као између великих сила и њихових „жртва“. Тек ако је јасно да је знатно јача од противника, што значи и да противник не може да рачуна на озбиљнију војну подршку неке велике или регионалне силе, мала држава би смела да размишља о употреби силе, и то само уколико задовољи наведена три услова и своје краткорочне и дугорочне циљеве прилагоди њима. Ово се, наравно, односи и на Србију. Србија никада не би смела да се дефинитивно одрекне употребе силе за остваривање спољнополитичких циљева, али не би смела ни да за њом посегне докле год не буде стопостотно сигурна да је тако нешто исплативо, односно да ће сила у одређеном случају бити „употребљива“.

ЛИТЕРАТУРА

- “A Closer Look at Russia’s ‘Hybrid War’”, by Michael Kofman and Matthew Rojansky, Kennan Cable, No. 7, April 2015.
- Allison, Roy, “Russia Resurgent? Moscow’s Campaign to ‘Coerce Georgia to Peace’”, *International Affairs*, Vol. 84, No. 6, 2008, pp. 1145-1171.
- Allison, Roy, “Russian ‘deniable’ Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules”, *International Affairs*, Vol. 90, No. 6, 2014, pp. 1255-1297.
- Berzins, Janis, “Russia’s New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy”, Policy Paper no. 2, National Defence Academy of Latvia – Center for Security and Strategic Research, April 2014.
- Bryce-Rogers, Athena, “Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia-Georgia War”, *Demokratizatsiya*, Vol. 21, No. 3, 2013, pp. 339-368.
- Burke-White, William W., “Crimea and the International Legal Order”, *Survival*, Vol. 56, No. 4, 2014, pp. 56-80.
- Cheterian, Vicken, “The August 2008 War in Georgia: From Ethnic Conflicts to Border Wars”, *Central Asian Survey*, Vol. 28, No. 2, June 2009, pp. 155-170.
- Cohen, Ariel and Robert, E. Hamilton, “The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications”, *Strategic Studies Institute*, June 2011.
- “DOD Dictionary of Military and Associated Terms”, As of August 2017, Интернет, http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/dictionary.pdf 13/12/2017
- Герасимов, Валерий, „Ценность науки в предвидении: Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий“, *Военно-промышленный курьер*, 26 февраля 2013, Интернет, <http://www.vpk-news.ru/articles/14632> 25/9/2017.

- Karagiannis, Emmanuel, "The Russian Interventions in South Ossetia and Crimea Compared: Military Performance, Legitimacy and Goals", *Contemporary Security Policy*, Vol. 35, No. 3, 2014, pp. 400-420.
- Malyarenko, Tetyana and David, J. Galbreath, "Crimea: Competing Self-Determination Movements and the Politics at the Centre", *Europe-Asia Studies*, Vol. 65, No. 5, 2013, pp. 912-928 (рукопис 1-24).
- Stent, Angela, *The Limits of Partnership: U.S.-Russian Relations in the Twenty-First Century*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014.
- The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, Svante E. Cornell and S. Frederick Starr (eds.), M. E. Sharpe, New York, London, 2009.
- Трапара, Владимир, „Савремени значај Макиндеровог концепта Источне Европе: случај украјинске кризе“, *Међународна политика*, год. 65, бр. 1155-1156, јул-децембар 2014, стр. 26-43.
- Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, Agnieszka Pikulicka-Wilczewska and Richard Sakwa (eds.), E-International Relations, Bristol, 2015.
- „Военная доктрина Российской Федерации“, *Российская газета*, Федеральный выпуск No. 6570 (298), 30 декабря 2014 г, Интернет, <https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html> 26/9/2017
- Зыгарь, Михаил Викторович, *Вся кремлевская рать: Краткая история современной России*, Альпина Диджитал (электронное издание), 2016.

“USEFULNESS” OF FORCE FOR ACHIEVING FOREIGN POLICY GOALS
IN THE 21ST CENTURY: RUSSIAN INTERVENTIONS IN GEORGIA (2008)
AND CRIMEA (2014)

Vladimir Trapara

Abstract: One of the achievements of international law in the 20th century was delegitimization of the threat and use of force as instruments of foreign policy, except for self-defense and UN collective actions. Nevertheless, these instruments are widely used in the 21st-century international relations, although – because of changed circumstances – they frequently do not deliver planned results and even can be counterproductive. The author claims the use of force under specific conditions can be an effective instrument for achieving foreign policy goals in the 21st century. These conditions are the following: use of force should be followed, besides classic military engagement, by a combination of various non-military means (so-called “hybrid warfare”); it should maintain some, at least quasi-international law framework; identity context of an area in which force is used should be taken into account. Considering two successful cases of Russia’s use of force in Georgia (2008) and Crimea (2014), the author tries to show what follows: how Russia fulfilled the above-mentioned conditions and thus its use of force was more efficient compared to some other cases of the use of force in the 21st century; how Russia from 2008 to 2014 improved its use of force doctrine and practice, which resulted in greater efficacy of the Crimean intervention compared to Georgian.

Key words: use of force, the 21st-century international relations, Russia, Georgia, Crimea, “hybrid warfare”, identity, international law.